

ДО ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ОНОМАСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ І ЧЕСЬКІЙ МОВОЗНАВЧИХ ТРАДИЦІЯХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК 811.162.3'373.23'2

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).233-238](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).233-238)

Петрица Н. До питання уніфікації ономастичних термінів в українській і чеській мовознавчих традиціях; кількість бібліографічних джерел – 14; мова українська.

Анотація. Статтю присвячено контрастивному аналізу антропонімної термінології української та чеської мов синхронному й діахронному вимірах. Метою дослідження є зіставлення ключових антропонімних термінів і терміносполук, виявлення їхніх поняттєвих меж, семантичних особливостей та ступеня термінологічної усталеності в межах двох національних ономастичних традицій. У роботі простежено основні етапи формування ономастичної терміносистеми в чеському та українському мовознавстві, окреслено причини термінологічної варіативності, полісемії та синонімії, що ускладнюють як внутрішньомовні, так і міжслов'янські ономастичні студії. Особливу увагу зосереджено на зіставному аналізі термінів *antroponimická soustava, křestní jméno, rodné jméno, osobní jméno, příjmení, příjmi* та їхніх українських відповідників, а також на проблемах тлумачення й уживання понять *власна особова назва, антропонімна формула, прізвище, прізвисько, допрізвищева назва*. Установлено, що в чеській ономастиці спостерігається більш послідовне розмежування антропонімних понять, зокрема між прізвищем і допрізвищевою назвою, тоді як в українській історичній антропоніміці функціонує низка конкуруючих номінацій на позначення додаткових неофіційних назв особи. Обґрунтовано недоцільність терміна *прізвищева назва* в історико-ономастичному контексті через його синонімізацію з поняттям *прізвище*. Доведено доцільність уживання терміна *власна особова назва* як універсального та семантично чіткого, а також терміна *допрізвищева назва* для позначення несталих, семантично вмотивованих і факультативних антропонімів, що передували офіційній кодифікації прізвищ. Зроблено висновок про перспективність контрастивного підходу для подальшого впорядкування та гармонізації слов'янської ономастичної термінології.

Ключові слова: ономастична термінологія, антропонімія, антропонімійна система, антропонімна формула, власна особова назва, допрізвищева назва, прізвище, прізвисько, контрастивний аналіз.

Формулювання проблеми. Попри тривалу традицію ономастичних досліджень у чеському та українському мовознавстві й наявність ґрунтовних праць, присвячених історичній антропонімії, проблема уніфікації та чіткого розмежування ономастичної термінології й досі залишається актуальною. У науковому обігу обох лінгвістичних традицій функціонує значна кількість термінів і терміносполук, що позначають близькі або тотожні поняття, однак відрізняються обсягом значення, семантичними відтінками та сферою уживання. Це зумовлює термінологічну неоднорідність, полісемію та синонімію, які ускладнюють як внутрішньонаціональні ономастичні дослідження, так і контрастивні та міжслов'янські студії. Особливої уваги потребують питання співвідношення термінів, пов'язаних з описом антропонімійних систем, антропонімних формул, власних особових назв, імен, прізвищ і допрізвищевих назв у чеській та українській ономастиці. Відсутність єдиного підходу до тлумачення й уживання цих термінів актуалізує необхідність їх зіставного аналізу з метою уточнення поняттєвих меж і виявлення найбільш науково обґрунтованих номінацій.

Аналіз досліджень. Чеські та українські вчені мають значні здобутки у вивченні історичної антропонімії, в чеському та українському мовознавстві склалися власні ономастичні традиції, розроблено низку теоретичних питань.

Власні назви особи привертала увагу чеських дослідників ще з кінця XVIII ст. Дослідженню історичної антропонімії в XIX ст. присвячені студії

Й. Добровського, Ф. Палацького, Я. Коллара, Г. Їречка, а на початку XX ст. – Я. Гебауера, Ф. Черного, В. Флайшганса. Першою науковою розвідкою в галузі чеської історичної антропоніміки була колективна праця В. Давідка, В. Доскочіла та Я. Свободи «*Česká jména osobní a rodová*», видана 1941 року. З другої половини XX ст. дослідження антропонімії характеризується системністю, розширюється спектр ономастичних студій. Власні назви особи стають об'єктом наукових інтересів Я. Свободи, Й. Бенеша, Ф. Цуржіна, Ф. Копечного, Я. Плєскалової, В. Шмілауера, М. Кнаппової, Д. Молданової. Активне вивчення історичної антропоніміки у другій половині XX ст. зумовив виникнення термінологічних одиниць, які потребують свого упорядкування та уніфікації як на рівні національної, так і на рівні слов'янської ономастичної науки.

«Проект української ономастичної термінології» (1966) В.В. Німчука – перша праця в українському мовознавстві, що започаткувала процес кодифікації української ономастичної термінології [Німчук 1966, с. 26].

Значним досягненням у становленні слов'янської ономастичної термінології є колективна праця вчених-славистів «*Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*», приурочена VII міжнародному з'їзду славистів [Základní soustava 1973]. Ініціатором цього проекту став Я. Свобода, коли у 1959 р. на засіданні Міжнародної комісії зі слов'янської ономастики у Кракові вказав на неусталеність ономастичної термінології. Це стало поштовхом до підготовки серйозного наукового видання. Бага-

томовний термінологічний довідник з ономастики вийшов окремим номером Бюлетеня топографічної комісії Чехословацької АН і включив термінологічну лексику одинадцяти сучасних слов'янських мов (український варіант словникових статей було підготовлено В.В. Німчуком).

До вивчення чеської антропонімії зверталися українські мовознавці О.Л. Паламарчук, С.М. Пахомова, Л.Р. Осташ. Чеську історичну антропонімію часто залучали до аналізу в якості зіставного матеріалу відомі українські ономасти М.Л. Худаш [Худаш 1977], П.П. Чучка, [Чучка 2008].

Мета статті, завдання. Метою статті є контрастивний аналіз антропонімії термінології української та чеської мовознавчих традицій з метою виявлення спільного й відмінного в дефініціях, ступеня термінологічної усталеності ключових ономастичних понять. Для досягнення поставленої мети здійснити зівставлення основних антропонімічних термінів і терміносполук, проаналізувати їхні семантичні та функціональні особливості в синхронному й діахронному вимірах, а також обґрунтувати доцільність уживання окремих термінів у контексті історичної антропоніміки.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи індукції та дедукції, аналізу й синтезу, узагальнення та систематизації наукових підходів, а також спеціальні методи мовознавчої компаративістики, описовий метод з елементами компонентного та дефініційного аналізу ономастичних термінів і терміносполук чеської та української мов.

Виклад основного матеріалу. Попри розмаїття ономастичних словників та наукових досліджень з історичної антропонімії у чеському та українському мовознавстві, доводиться констатувати існування спірних і проблемних моментів, серед яких, зокрема, і деякі питання термінологічного характеру.

1. Нині у чеській ономастиці використовують термін *antroponimická soustava* (антропонімічна система) та похідні поняття *jednojmenná antroponimická soustava / jednojmennost* (одноіменна антропонімічна система), *dvoujmenná antroponimická soustava / dvoujmennost* (двоіменна антропонімічна система) [Základní soustava 1973, с. 129]. Одиницями цих явищ, відповідно до праці «Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky», є *jednoslovné osobní jméno* (однослівна власна особова назва) та *viceslovné osobní jméno* (багатослівна власна особова назва) [Základní soustava 1973, с. 129, 147]. В ономастичних студіях часто вживається назва *dvoučlenní osobní jméno* (двочленна особова назва) [Skutil 1988, с. 48]. Усі ці терміни стосуються одного й того ж мовного явища, але, на нашу думку, є ширшими, ніж позначувані ними поняття. Так, назва *dvoujmennost* (двоімення) може означати як іменування особи за іменем та прізвищем, так і вказувати на наявність у людини двох імен (*Karel Havlíček Borovský, Anna Marie*). У назвах *однослівний* та *багатослівний* полісемія компонента *слівний* (< слово) нівелює їх термінологічні риси – чітку окресленість поняття та однозначність.

В українській ономастиці подібні терміни теж є усталені. Нині активно використовується термін *антропонімна формула*, який обґрунтувала та ввела в науковий обіг С.М. Пахомова [Пахомова 2012]. Українська дослідниця переконана, що розбіжність термінології пояснюється передусім різноаспектним підходом до вивчення багатоіменної антропонімічної системи. У зв'язку з цим усі існуючі терміни на позначення багатолексемних назв дослідниця ділить на три групи, а саме:

а) що вживаються, коли йдеться про кількісний склад (рекомендований термін — *багатолексемне іменування*);

б) які використовуються при описі схем та зразків (*антропонімна формула*);

в) які вживаються при синтаксичному аналізі (*антропонічне словосполучення*) [Пахомова 2012, с. 71].

Конкретизуючи межі поняття *антропонімна формула*, С.М. Пахомова запропонувала відмовитись від слів «офіційне іменування» та не поширювати термін *формула* на однолексемні антропоніми [Пахомова 2012, с. 73]. Дослідниця з цього приводу писала: «Привабливість терміна антропонімна формула зумовлена, насамперед, тим, що за його допомогою передбачається неодновимірний, багатоступеневий характер номінації особи, а крім того, він виражає певну структурну закономірність» [Пахомова 2012, с. 74]. Терміни *антропонічне словосполучення* і *складене іменування*, на думку дослідниці, доречні лише в контекстах, які враховують синтаксичний статус багатолексемного іменування в певний період розвитку антропонімічної системи. Це пояснюється динамізмом граматичної структури багатолексемного іменування, зводячись до того, що на різних етапах еволюції антропосистеми план вираження і план змісту у такого найменування не збігаються [Пахомова 2012, с. 74–75].

Хоча термін *антропонімна формула* є вдалим для позначення багатолексемних іменувань, в українській науковій літературі його подекуди скорочують до форми *антропоформула*, що не є коректним, оскільки в такому разі перший компонент *антропо-* пов'язаний з антропологією, а не з антропонімією. Аналогічно доцільно вживати однолексемний термін *антропонімоформула*, адже йдеться про формулу оніма, а не людини як такої. Так само термін *антропонімічна система* не слід замінювати формою *антропосистема*; нормативним і термінологічно точним є найменування *антропонімосистема*.

2. У чеській антропонімії нині співіснують терміни *křestní jméno, rodné jméno, osobní jméno*. Перші спроби розмежування понять *křestní jméno* та *rodné jméno* належать членам редколегії чеського лінгвістичного часопису першої половини ХХ ст. «Naše řeč». У 1929 р. автори колективної статті «Rodné jméno» пояснювали зміст цих понять так: «християнські діти при хрещенні діставали ім'я, котре записувалося до метрики як ім'я хрещене (*jméno křestní*). Ім'я, котре дитина діставала без хрещення, є іменем *rodným*» [Rodné jméno, с. 187].

На необхідність їх розмежування справедливо вказував В. Шмілауер ще у сімдесятих роках ХХ ст. [Šmilauer 1991, с. 9–10]. Поняття *křestní jméno* (хрещене) має надто вузький зміст, означає ім'я, отримане людиною під час обряду хрещення. Тому не варто цей термін поширювати на нехрещених людей. На переконання В.Шмілауера, поняття «*křestní jméno*» доречно вживати лише стосовно «імен давніших часів» [Šmilauer 1991, с. 10]. Ця теза є лише частково справедливою, адже не конкретизує хронологічні межі використання терміна. Найбільш вдалими В. Шмілауер вважає термін *rodné jméno*.

У праці «*Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*» назва *křestní jméno* тлумачиться як синонім до терміна *rodné jméno*: «обидва терміни означають одне й те саме, тобто «ім'я, яке дається кожній особі у країнах з багатойменням (часто під час церемоніального акту) як додаткове ім'я до успадкованого прізвища або до інших імен; це ім'я має офіційний характер, тому його не можна довільно змінити або анулювати» [Základní soustava 1973, с. 38].

У «Новому енциклопедичному словнику чеської мови» сучасна дослідниця Я.Плескалова у статті «*Křestní jméno*» дефінує терміносполуку *křestní jméno* як «традиційне позначення неспадкового імені, яке утворює один із двох членів офіційного імені в Чеській Республіці, наприклад, *Jan Novák*. Цей термін почав використовуватися в християнських церквах, оскільки ім'я давалося під час церемонії хрещення, а звідти поширився на позначення аналогічних імен для нехрещених осіб, що, однак, суперечило дійсності. Тому в Чехословаччині після 1950 р. у фаховій літературі було запроваджено термін *osobní jméno* як додаток до вже усталеного *křestní jméno*» [2017]. Отже, Я. Плескалова, попри розмежування ширшого й вузького розуміння цих двох термінів, розглядає їх як синоніми, поділяючи таким чином погляди авторитетних авторів праці «*Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*».

У колективній праці «*Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*» поняття *osobní jméno* дефінується як «власне ім'я окремої людини» [Základní soustava 1973, с. 32]. В. Шмілауер стверджував, що Я. Свобода послідовно вживав цей термін на позначення імені часів одноймення [Šmilauer 1991, с. 13]. Зважаючи на те, що поняття *osobní jméno* є досить широким і позначає всі типи власних особових назв (ім'я, прізвище, прізвисько тощо), вживання його Я. Свободою в такому контексті, на переконання В.Шмілауера, є цілком логічним [Šmilauer 1991, с. 32]. На відміну від Я. Свободи, відомий словацький ономаст В. Бланар антропонімію одиниці однойменної системи називає терміном *osobní jméno v užším smyslu* (особове ім'я у вузькому значенні) [Blanár 1967, с. 23].

Нині в «Новому енциклопедичному словнику чеської мови» М. Кнаппова дефінує термін *osobní jméno* як «разом з прізвищем другий основний компонент системи офіційного найменування громадян у Чеській Республіці», додаючи при цьо-

му «те саме, що раніше *křestní jméno*, у метричній практиці лише *jméno*; в адміністративній практиці мовознавчий термін *vlastní jméno* не використовується» [Knappová 2017]. Таким чином, термін *osobní jméno* є засобом ідентифікації громадянина в рамках чинної соціально-правової системи.

На нашу думку, в історичній ономастиці науково обґрунтованим є термін *vlastní jméno* (власна особова назва, тобто *osobní jméno*). Термінологічне значення поняття *křestní jméno* реалізується тільки в зіставленні з терміном *язычицьке ім'я (pohanské jméno)* або *слов'янське автохтонне ім'я*. Адже в цьому контексті назва *křestní jméno* (хресне ім'я) до певної міри синонімічна з назвою *křestanské jméno*, оскільки давалося дитині під час обряду хрещення. Однак і в такому значенні вживання терміна має часове обмеження, адже з ХVIII-XIX ст. (часу національного відродження в Чехії) внаслідок великої популярності так званих «народних імен» при хрещенні дитині могли дати давнє слов'янське ім'я. Назва *rodné jméno* прийнятніша для сучасних імен, пор., напр., давн. *křestní list* > суч. *rodný list*.

Отже, аналіз уживання термінів *křestní jméno*, *rodné jméno* та *osobní jméno* засвідчує їхню семантичну нерівнозначність і функціональну диференціацію залежно від наукового, адміністративного та соціально-правового контекстів. У науковій практиці, насамперед в історичній ономастиці, термін *křestní jméno* є доцільним лише в чітко окреслених хронологічних і культурно-релігійних межах, коли ім'я справді надавалося внаслідок обряду хрещення й протиставлялося язичницьким або автохтонним слов'янським іменам. У ширшому та позаконфесійному значенні його використовують як синонім до поняття *rodné jméno*. Натомість *osobní jméno* як найбільш узагальнений термін адекватно охоплює всі типи власних особових назв і є науково обґрунтованим у дослідженнях антропонімії системи різних історичних періодів.

В адміністративній та соціально-правовій сферах сучасної Чехії спостерігається чітка тенденція до витіснення традиційного *křestní jméno* терміном *osobní jméno*, який функціонує як нейтральний і універсальний засіб офіційної ідентифікації особи поряд із прізвищем. Термін *rodné jméno* водночас закріпився як нормативний у сучасній мовній та документальній практиці для позначення імені, наданого при народженні, що відбиває секуляризацію суспільства й відхід від релігійно маркованої термінології. Отже, чітке розмежування цих понять є необхідною умовою термінологічної точності як у лінгвістичних дослідженнях, так і в адміністративно-правовій комунікації, а їх уживання має бути зумовлене конкретним історичним, функціональним і дискурсивним контекстом.

3. У чеській ономастиці, на відміну від української, досить послідовно та чітко розмежовані поняття *príjmení* та *doopravdyceva nazva (príjmi)*. Про необхідність їх розмежування наголошував Я.Свобода ще у шістдесятих роках ХХ ст. З цих причин Топографічна комісія Чехословацької АН запровадила архаїчний термін *príjmi*.

Така назва зафіксована у старочеських писемних пам'ятках для позначення додаткової розрізнявальної назви при імені людини [Svoboda 1941, с. 13]. Праця «Základní soustava a terminologie slovanské onomastiku» дефінує *příjmi* як давнє додаткове ім'я, що характеризується неусталеністю та не є спадковим [Základní soustava 1973, с. 39]. Слов'янські аналоги терміна в цій праці такі: *словац.* prímeno, *пол.* imię odróżniające, *луж.-серб.* dodawkove domove mjeno, *укр.* прізви́ско, *болг.* додатковоє имя, *макед.* «додатно/второ» име.

В українській історичній антропоніміці досі немає усталеного терміна на позначення додаткової до імені неофіційної назви: «власні найменування прізвищевих типу» (Г.Є. Бучко), «допрізвищеві утворення» (О.Д. Неділько), «допрізвищеві назви» (С.М.Пахомова). Та чи не найбільше прихильників має термін *прізвищева назва* (І.Д. Фаріон, Р.І. Остап, І.В. Єфіменко, Н.О. Яценко), упродовженого в науковий обіг М.Л.Худашем на позначення «іменування людини назвою типу прізвища» [Худаш 1977, с. 100]. На наше переконання, недоліком терміна *прізвищева назва* є те, що він не розмежує поняття *прізвище* та *додаткова неофіційна назва*, фактично синонімізуючи їх, що в контексті історичної антропоніміки видається методологічно недоцільним.

Визначаючи статус прізвища та прізвиська, П.П. Чучка виділив чотири основні диференційні ознаки цих явищ: у прізвища — це офіційний статус, обов'язковість, асемантичність, спадковість. У прізвиська — неофіційний характер, факультативність, семантична мотивованість, однопоколінний знак [Чучка 2008, с. 155]. Про еволюцію прізвищ науковець писав: «Більшість прізвищ слов'ян набагато давніша за сам клас: вони виникли і функціонували як власні особові назви ще задовго до юридичної стабілізації цих складових іменувань» [Чучка 1976, с. 83]. З плином часу саме твірні основи прізвиस्क (здебільшого деапелятивів) аморфували базу сучасних прізвищ, пройшовши процес онімізації, а далі — процес номінаційної трансфор-

мації [Близнюк 2000, с. 36–37]. Схематично це виглядає так: апелятив > власне ім'я або прізвисько > родова назва > допрізвищева назва.

Тому термін на позначення додаткової до імені неофіційної назви має охоплювати зазначені відмінності. Варто наголосити, що додаткові неофіційні назви особи, на відміну від прізвиस्क, могли поширюватися на всю родину й, відповідно, бути неоднопіколінними. Водночас, на відміну від прізвищ, ці назви мали плинний характер, тобто через два–три покоління могли змінюватися іншими, актуальнішими. Саме з цих причин, на нашу думку, прийнятнішим є термін *допрізвищева назва* — назва, що передувала стабілізації прізвищ і, отже, функціонувала до їх офіційної кодифікації, була семантично вмотивованою, факультативною тощо.

Висновки. Контрастивний аналіз української та чеської ономастичної термінології засвідчив неоднорідність її формування та ступінь опрацювання в межах національних ономастичних традицій, що зумовлено різними науковими підходами до опису антропонімічних систем. Визначено, що в чеській ономастиці простежується послідовніше розмежування окремих термінів, зокрема *příjmení* та *příjmi*, тоді як в українській антропоніміці спостерігається варіативність номінацій на позначення додаткових неофіційних назв особи. З'ясовано, що низка чеських термінів (*křestní jméno*, *rodné jméno*, *osobní jméno*) характеризується частково синонімічною семантикою, що ускладнює їх однозначне термінологічне застосування, тоді як український термін *власна особова назва* вирізняється більшою універсальністю та поняттєвою чіткістю. Обґрунтовано доцільність уживання терміна *допрізвищева назва* для позначення семантично вмотивованих і факультативних антропонімічних одиниць, які передували кодифікації прізвищ. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого зіставного вивчення ономастичної термінології з метою її уточнення, гармонізації та уніфікації в межах слов'янського мовознавства.

Література

1. Близнюк Б. Слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження в основах гуцульських прізвищевих назв XVIII – I пол. XIX ст. Наукові записки. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2000. Вип. II. С. 36–40.
2. Німчук В.В. Українська ономастична термінологія (проект). Повідомлення Української ономастичної комісії. Київ: Наукова думка, 1966. Вип. 1. С. 24 – 43.
3. Пахомова С. М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах. Вид. 2-ге. Ужгород, 2012. 344 с.
4. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ: Наук. думка, 1977. 236 с.
5. Чучка П.П. Сучасні вмотивовані прізвиська і словотворча структура прізвищ. *Zbornik pedagogickej fakulty v Prešove univerzity P.J. Šafarika v Košiciach. Slavistika*. Bratislava, 1976. Roč. XII. Zv.3. S. 83–88.
6. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород, 2008. 672 с.
7. Blanár V. K vývinu slovanských osobných pomenovacích sústav. Třetí zasedání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy (14–17.9.1966): sborník referátů a příspěvků. Zvláštní příloha ZMK ČSAV, 1967. S. 21–38.
8. Knappová M. Rodné jméno. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Karlík P, Nekula M., Pleskalová J. (eds.) 2017. URL: https://www.czechency.org/slovník/RODNÉ_JMÉNO (дата звернення: 7.02.2026).
9. Pleskalová J. Křestní jméno. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Karlík P, Nekula M., Pleskalová J. (eds.) 2017. URL: https://www.czechency.org/slovník/KŘESTNÍ_JMÉNO (дата звернення: 7.02.2026).

10. Rodné jméno. Naše řeč 8. Roč. 13/1929. S. 187. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1605>
11. Skutil J. Osobní jména, genealogické vazby a počátky příjmení v předhusitském Brně. Z kralické tvrže, XV. Brno, 1988. S. 41–76.
12. Svoboda J. Přehled českých osobních jmen s hlediska jazykového. Česká jména osobní a rodová. Praha, 1941. S. 13–48.
13. Šmilauer V. Úvodem. Kopečný F. Průvodce našimi jmény. Praha: Academia, 1991. S. 9–35.
14. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14. Praha, 1973. 280 s.

References

1. Blyzniuk B. (2000) Slovianski avtokhtonni imena vidapeliatyvnoho pokhodzhennia v osnovakh hutsul'skykh pryzvyshchevykh nazv XVIII – I pol. XIX st. [Slavic autochthonous names of appellative origin in the bases of Hutsul surnames of the 18th – 1st half of the 19th century]. *Naukovi zapysky. Seriya: Movoznavstvo*. Ternopil, 2000. Vyp. II. S. 36–40 [in Ukrainian].
2. Nimchuk V.V. (1966) Ukrainska onomastychna terminolohiia (proekt) [Ukrainian onomastic terminology (project)] Povidomlennia Ukrainskoi onomastychnoi komisii. Kyiv: Naukova dumka. Vyp.1. S. 24–43 [in Ukrainian].
3. Pakhomova S.M. (2012) Evoliutsiia antroponimnykh formul u slovianskykh movakh [The evolution of anthroponymic formulas in Slavic languages]. Vyd. 2-he. Uzhhorod. 344 s. [in Ukrainian].
4. Khudash M.L. (1977) Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Kyiv: Naukova dumka. 236 s. [in Ukrainian].
5. Chuchka P.P. (1976) Suchasni vmotyvovani pryzvyska i slovotvorcha struktura pryzvyshch [Modern motivated nicknames and the word-forming structure of surnames]. *Zbornik pedagogickej fakulty v Prešove univerzity P.J.Šafarika v Košiciach. Slavistika*. Bratislava, 1976. Roč. XII. Zv.3. S.83–88 [in Ukrainian].
6. Chuchka P.P. (2008) Antroponimii Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]. Uzhhorod. 672 s. [in Ukrainian].
7. Blanár V. (1967) K vývinu slovanských osobných pomenovacích sústav. Třetí zasedání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy (14.–17.9.1966): sborník referátů a příspěvků [On the development of Slavic personal naming systems. Third meeting of the International Commission for Slavic Onomastics at the International Committee of Slavists in the House of Scientists of the Czechoslovak Academy of Sciences (September 14–17, 1966): proceedings and contributions]. Zvláštní příloha ZMK ČSAV. S. 21–38 [in Slovak].
8. Knappová M. (2017) Rodné jméno [Birth name]. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Karlík P, Nekula M., Pleskalová J. (eds.) 2017. URL: https://www.czechency.org/slovník/RODNÉ_JMÉNO (дата звернення: 7.02.2026) [in Czech].
9. Pleskalová J. (2017) Křestní jméno [Forename]. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Веб-сайт. URL: https://www.czechency.org/slovník/KŘESTNÍ_JMÉNO (дата звернення: 7. 2. 2026) [in Czech].
10. Rodné jméno. (1929) [Birth name]. Naše řeč 8. Roč. 13. S. 187. URL: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1605> [in Czech].
11. Skutil J. (1988) Osobní jména, genealogické vazby a počátky příjmení v předhusitském Brně [Personal names, genealogical connections and origins of surnames in pre-Hussite Brno]. Z kralické tvrže, XV. Brno. S. 41–76 [in Czech].
12. Svoboda J. (1941) Přehled českých osobních jmen s hlediska jazykového [Overview of Czech personal names from a linguistic perspective]. Česká jména osobní a rodová. Praha. S. 13–48 [in Czech].
13. Šmilauer V. (1991) Úvodem [Introduction]. Kopečný F. Průvodce našimi jmény. Praha: Academia. S. 9–35 [in Czech].
14. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky (1973) [The basic system and terminology of Slavic onomastics]: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14. Praha. 280 s. [in Czech].

ON THE ISSUE OF UNIFICATION OF ONOMASTIC TERMS IN UKRAINIAN AND CZECH LINGUISTIC TRADITIONS

Abstract. The article is devoted to a contrastive analysis of the anthroponymic terminology of the Ukrainian and Czech languages in synchronic and diachronic dimensions. The aim of the study is to compare key anthroponymic terms and terminological combinations, identify their conceptual boundaries, semantic features and the degree of terminological stability within the framework of two national onomastic traditions. The paper traces the main stages of the formation of the onomastic terminological system in Czech and Ukrainian linguistics, outlines the reasons for terminological variability, polysemy and synonymy, which complicate both intralingual and inter-Slavic onomastic studies. Particular attention is paid to the comparative analysis of the terms anthroponimic system, first name, family name, personal name, příjmení, příjmi and their Ukrainian counterparts, as well as to the problems of interpretation and use of the concepts of proper personal name, anthroponymic formula, surname, nickname, pre-surname name. It is established that in Czech onomastics there is a more consistent delimitation of anthroponymic concepts, in particular between the surname and the pre-surname name, while in Ukrainian historical anthroponymics there is a number of competing nominations for the designation of additional unofficial names of a person. The inappropriateness of the term surname name in the historical-onomastic context is substantiated due

to its synonymization with the concept of surname. The appropriateness of using the term proper personal name as a universal and semantically clear one, as well as the term pre-surname name to designate unstable, semantically motivated and optional anthroponyms that preceded the official codification of surnames, is proven. The conclusion is made about the prospects of a contrastive approach for the further ordering and harmonization of Slavic onomastic terminology.

Keywords: onomastic terminology, anthroponymy, anthroponymic system, anthroponymic formula, proper name, pre-surname name, surname, nickname, contrastive analysis.

© Петріца Н., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації: 29.03.2026

Наталія Петріца – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; natalia.petrice@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1205-931X>

Natalia Petritya – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Slovak Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; natalia.petrice@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1205-931X>